

Žemaičių muziejaus „Alka“ dailės parodos 1932–1944 metais

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

2023-ųjų metų pabaigoje Plungėje veikiantis Žemaičių dailės muziejus pakvietė iš Žemaitijos kilusius dailininkus dalyvauti IX Pasaulio žemaičių dailės parodoje, kuri vyks nuo 2024 m. birželio 22 iki gruodžio 31 d. Žemaičių dailės muziejuje Plungėje. Šio muziejaus interneto svetainėje (adresas <https://www.zdm.lt/>) yra pateikta informacija apie visas anksčiau vykusias 8 Pasaulio žemaičių dailės parodas. Beje, pirmoji surengta ne Plungėje, o Telšiuose dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, t. y. 1938 m. rugsėjo 1–5 dienomis. Ją inicijavo Žemaičių muziejus „Alka“, o pagrindiniai organizatoriai, ekspozicijos kūrėjai buvo šio muziejaus direktorius poetas Pranas Genys, dailininkai Paulius Augius-Augustinavičius ir Kipras Šaulys. Paroda eksponuota rugsėjo 1-ąją dieną pradėjusios veikti naujai pastatytos miesto pradžios mokyklos (dabartinė „Aržalyno“ progimnazija) patalpose.

Tą pačią dieną Telšiuose duris lankytojams atvėrė ir ant Žaliosios kalvos Parodos aikšte vadintoje jos aikštelėje pagal architekto Stepono Stulginskio projektą pastatytas Žemaičių muziejus „Alka“. Dėl lėšų trūkumo jo statybos ir vidaus įrangos darbai dar nebuvo užbaigti, tačiau 430 m² muziejus jau naudojo – čia buvo įrengtos senojo meno, liaudies meno (skulptūra, drožyba, ražiniai), istorijos, archeologijos, etnografijos, šiuolaikinio meno ekspozicijos ir Mažosios Lietuvos paroda.

Žemaičių dailės parodos rengėjai iš anksto tikėjosi didelio lankytojų antplūdžio, nes planuojant rugsėjo pradžios kultūros renginius mieste, neabejota, jog jie sulauks daugelio žemaičių ir kitų meno gerbėjų dėmesio, nes Telšiuose rugsėjo 3–4 dienomis vyko Žemės ūkio rūmų surengta Žemės ūkio ir pramonės paroda (ji sulaukė apie 30 tūkst. lankytojų). Tą rugsėjo 1-ąją senojoje miesto pradžios

„Prie upės“. Dailininkas Adomas Galdikas. Originalas saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, ČDM TRm 128

mokykloje (ji veikė prie Ugniagesių namų) buvo atidaryta iš Kauno perkelta Vidaus reikalų ministerijos Valstybės saugumo departamento surengta paroda, skirta naminės degtinės žalai pavaizduoti, kuria visuomenė taip pat domėjosi.

Informacija apie Žemaičių dailininkų parodos atidarymą buvo paskelbta Telšiuose leisto laikraščio „Žemaičių prietelius“ 1938 m. rugsėjo 7 d. iena (nr. 36, p. 8). Čia rašoma, kad „Parodoje dalyvavo šie žemaičiai dailininkai: Augustinavičius Paulius, Bagdonas Juozas, Bgdonavičius Gerardas, Bakutytė Bronė, Galdikas Adomas, Gudaitis Antanas, Kontrimas Česlovas, Kulakauskas Telesforas, Kuzminskas Jonas, Idzelevičiūtė Emilija, Pundzius Bronius, Rataiskis Vaclovas, Sidabras Simas, Steponavičius Jonas, Šaulys Kipras, Vaineikytė Liuda ir Valius Telesforas. Dėl įvairių priežasčių parodoj negalėjo dalyvauti žemaičiai dailininkai: Dargis, Janušas, Laukutis, Račkauskaitė, Truikys, Ušinskas ir Valeška. Parodoje iš viso buvo išstatyta (eksponuojama – D. M.) 115 tapybos, grafikos, skulptūros ir keramikos kūrinių. [...]“

Kokie buvo šios parodos pagrindiniai tikslai? Juos, kaip skelbiama jau minėtoje publikacijoje, kalbėdamas parodos atidarymo metu nurodė muziejaus direktorius P. Genys. Jis pažymėjo, kad: „Žemaičių žemė yra išauginusi daug didžiųjų asmenybių, religijos, mokslo, karo ir valstybės vyrų, žodžio kūrėjų – poetų, rašytojų ir kitų meno šakų talentų. Žemaičių žemė turi garbingų senosios kartos tradicijų ir didžiausią kultūros palikimą. Jaunoji žemaičių karta, išaugusi naujo huvenimo sąlygomis, kuria naujas mokslo, literatūros ir meno vertybes, ir, būdama kilusi iš brangios Žemaičių žemės, grįžta į savo gimtą

kraštą su savo vertingais kūrybos vaisiais ir skiria juos gimtajam kaimui. [...] Žemaičiai dailininkai, sudarydami savo nuolatinį sambūrį, laikas nuo laiko suregs savo kūrinių meno parodas įvairiuose žemaičių krašto centruose ir kitur. [...]“.

Taigi, parodos rengėjai siekė telkti iš Žemaitijos kilusius, su ja tiesiogiai susijusius menininkus ir parodose su jų kūryba supažindinti šio krašto žmones. Taip pat tikėtasi, kad dalis šių darbų liks Žemaitijoje – bus padovanota Telšiuose veikiančiam Žemaičių muziejui „Alka“.

1938 m. Telšiuose atidaryta Žemaičių dailės paroda buvo ne tik pirmoji grupinė žemaičių dailininkų kūrybos paroda, bet ir pirmoji tokio masto dailės paroda, surengta Žemaičių muziejuje „Alka“, kuris savo veiklą pradėjo 1932 m. vasario 16 dieną.

Pirmaisiais šio muziejaus veiklos metais didžiausias dėmesys buvo skiriamas jo fondų turtinimui ir jose sukauptų vertybių eksponavimui bei ekspedicijų po Žemaičių kraštą rengimui. Einant metams jis tapo itin svarbiu miesto kultūros centru, kuriame telkėsi krašto rašytojai, teatralai, dailininkai vykdavo kultūros, muzikos vakarai. Šį darbą gerokai pristabdė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas, kurio pradžioje daugelis muziejuje sukauptų vertybių buvo paslėpta, kad jos karo metu nežūtų. Visko paslėpti nebuvo įmanoma, nes muziejaus fondai buvo didžiuliai. Didelę jų dalį sudarė dar neaprašytos į muziejų 1940–1941-aisiais suvežtos vertybės iš daugelio sovietų nacionalizuojamų Žemaitijos dvarų.

Rengiantis muziejaus įkūrimo dešimtmčiui, jo ekspozicijos buvo pertvarkytos, t. y. jubiliejaus išvakarėse muziejus buvo naujai atidarytas. Straipsnyje „Alkos muziejus“ („Žemaičių žemė“, 1941 m. spalio 18 d., nr. 19, p. 3) P. Genys rašo: „... publika pamatys gražią dvarų kultūros galeriją, gerų paveikslų, vertingų statulų (marmuro); ras čia gausų keramikos skyrių (senoviškas Meiseno parcelanas, marmuro vazos ir kt.; parcelanas dažytas kiekvienas indas atskirai). Ras čia šiaip įdomių baldų retenybių ir kt. (tarp jų briedžio rago baldai). Iš senųjų eksponatų muziejuje yra paliktas archeologijos skyrius (medžiaga), istorijos skyrelis, liaudies meno gana gausus skyrius (dvi salės). Muziejus dėl vietos stokos neišstatė etnografijos skyriaus, kuriam medžiagos turi daug.“

Taigi visuomenė pamatys visai naują muziejų, kurio negalima lyginti su tuo, kurį ji seniau yra ma-

1938 m. rugsėjo 1–5 dienomis Telšiuose vykusios pirmosios Žemaičių dailės parodos katalogo viršelio fragmentas. Dailininkas Paulius Augius-Augustinavičius

čiusi. Apskritai „Alkos“ Muziejus šiuo metu yra ištisa meno galerija. Be to, jo sandėliuose guli per 20 tūkst. tomų knygų, daug įvairių gadynių ir stilių baldų ir šiaip įvairaus turto.“

Matome, kad atnaujintame muziejuje į naujai atidaromas dailės parodas tada lankytojai nebuvo kviečiami, nors parodinė veikla čia nuo pat jo atidarymo ir buvo plėtojama (jos dažniausiai rengtos iš muziejaus rinkinių).

Laikraštyje „Žemaičių žemė“ 1942 m. vasario 16 d. (Nr. 7) išspausdintame straipsnyje „Alkos“ muziejaus dešimtmetis“ nurodoma, kad muziejus, vykdydamas savo misiją, per tą dešimtmetį surengė 8 įvairias parodas. Tarp jų svarbiausia buvo jau minėta 1938 m. vykusio Žemaičių dailės paroda. Didelio lankytojų dėmesio sulaukė ir 1940-ųjų metų gegužės 6 d. muziejuje atidaryta pirmoji Lietuvoje filatelijos paroda. Rašoma, kad muziejaus veiklos dešimtmečio proga jame buvo surengta senojo meno paroda, kurioje eksponuota apie 150 tapybos, grafiko ir skulptūros kūrinių. Šiandien tik

(Nukelta į 12 p.)

Julijos Lipčiūtės-Gečienės biustas. Skulptorius Bronius Pundzius. Originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, LNDM S 657

sunku pasakyti, ar tai buvo paroda, ar ekspozicija iš muziejaus rinkinių.

Prie seniau ir dabar kuriančių dailininkų kūrybos parodų muziejus po penkerių metų pertraukos sugrįžo 1943-aisiais. Čia tuo metu Telšiuose aktyviai veikusio Lietuvos Žemaičių Meno ir mokslo centro Dailininkų sekcija, bendraudama su Žemaičių muziejumi „Alka“ 1943 m. lapkričio 7 d. Žemaičių muziejaus „Alka“ patalpose atidarė dailės parodą, sulaukusią nemažo visuomenės dėmesio. Jos apžvalgą „Dailės paroda Telšių „Alkos“ muziejuje“, išspausdintą laikraštyje „Žemaičių žemė“ (1944 m. sausio 8 d., nr. 1(131), p. 4) paskelbė žemaitis dailininkas Telesforas Valius. Iš jo sužinojome, kad šį kartą parodoje dalyvavo ne tik iš Žemaitijos, bet ir iš kitų Lietuvos vietų kilę menininkai. Minėdams tuos, kas šią parodą „padarė įdomią ir tikrą“, autorius rašo¹: „*Tai visa eilė žemaičių ir jų bičiulių dailininkų, kurie savo darbais yra išgarsinę Lietuvos vardą plačiame pasauly. Čia dalyvių tar-*

Bareljefas „Jameinta garbė Dariui ir Girėnui“. Originalas saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, ČDM Ms 644

pe randame V. D. akademijos profesorių – Lietuvių Dailės pionierių dailininką J. Vienožinskį. Jo vienas aliejinis paveikslas „Turmantų miškelis“ parodo autoriaus didelę kultūrą, kaip kompozicijoj taip spalvose. Koloritas ramus, piešinys tikras, bet suprastintas, kaip paprasta ir rami Turmantų apylinkė. Toliau dail. V. Vizgirdos perdėm lietuviškas peizažas. Dailininkas, kaip šiame taip ir kituose savo kūriniuose ieško tikrojo, tik Lietuvos padangėse būdingo mėlynai-žalsvuose tonuose išlaikyto lietuviško peizažo. Jis stengiasi, kad jo kompozicijoj vaizduojamasis peizažas būtų persunktas lietuviškumo nuotaika.

Dail. P. P. Aleksandravičiaus skulptūra visuomet patraukia savo nuoširdumu, ramumu bei subtilumu. Jo kūrinyje kaip tik jaučiasi rašytojo Anglickio² vidurinis išgyvenimas. Profesorius dail. A. Galdikas yra labai produktyngas. Todėl ir parodoje randame dvi, tik Galdikui charakteringas peizažo temperas, puikią temperą „Bukėtas“ ir tris grafikas. Visuose dailininko darbuose jaučiasi meistriskumas ir išgyvenimas.

Profesorius dail. P. Augius-Augustinavičius patiekė vieną grafiką-medžio raižinį ir keletą akvarėlių. Kaip grafiką Augustinavičių yra įvertinusi ne tik Lietuvos kritika, bet pažįstamas jis ir kitur. Savo kūryboje dažnai naudoja Žemaičių buities gyvenimą. Akvarėlės atliktos drąsia technika, spalvose originalus, naujas.

Dail. Petro Kalpoko du puikūs piešinyje portretai. Dailininkas abu portretus kūrė Telšiuose.

Dail. A. Gudaitis parodai patiekė ankstyvesnius du kūrinius. Vienas iš jų tempera, antrasis sangvino

piešinys. Vieną peizažą matome ir dail. Rimto Kalpoko. Tai pilkame kolorite atkurta miesto gatvelė.

Dail. S. Ušinskas pažįstamas kaip Lietuvoje taip ir užsieny kaip tapytojas-dekoratorius. Tris jo dekoracijas eskyzus randame parodoje.

Toliau grafikai: dail. J. Kuzminskis su vienu medžio režiniu, dail. J. Steponavičius su dviem spalvotomis litografijom. Dail. L. Truikys parodė naujas, nuotaikingas, puikia technika nupiltas akvarėles. Dail. L. Vilimas atstovaujamas keturių dekoratyvinių darbų. Puikus freskai eskyzas „Derliaus pabaigtuvės“. Šalia šių aukštųjų dailės mokyklų auklėtojų puikiai reprezentuojasi nusipelnę Lietuvos dailėi senesnės kartos dailininkai.

Dail. A. Žmuizdinavičius išstatė tris lietuviškojo peizažo kūrinius. Kaip šie parodoje išstatytieji, taip ir kiti dailininko kūriniai autoriaus paidealizuoti, kad išgavus pasakingai subtilią lietuvišką gamtą. Greta jo – dail. J. Janulio du meistriškai sukurti portretai, kurie dvelkia senosios tapybos ramumu. Dail. J. Šimonio „Pasaka“ nukelia mus į lietuviškųjų pasakų karalystę. Kūrinys atliktas tempera. Štai visa eilė jaunesniosios kartos dailininkų. Dail. B. Pundžius išstatė monumentalų portretą gipse. Dail. pastaruoju laiku yra iškalęs Puntuko akmenyje Dariaus ir Girėno portretus. Dail. T. Kulakausko grafikos kūriniai pasižymi dideliu skoniu, gera kompozicija ir ryžtinga linija. Tris grafikas davė ir dail. V. Ratas.

Dail. B. Vilkutaitytė-Gedvilienė parodoje matoma trijuose postuose: grynoji grafika, aliejinė tapyba ir spalvota iliustratyvinė tapyba. Visi darbai įdomūs, tačiau ryškiausiai atmintina grynoji grafika.

Dail. J. Surkevičius džiugina puikia aliejeine tapyba ir nuotaikingai išspręstais dekoracijų eskyzais. Dail. A. Šepetys matomas su savo bene geriausiuoju kūriniu „Nida“. Dail. Z. Plechavičienė patiekė įvairaus žanro tapybos kūrinių.

Toliau matome dailininkus-pedagogus, kuriems yra patikėtas busimųjų dailininkų brendimas dar gimnazijos suole. Akvarelistai: dail. S. Sidabro puikus kompoziciniai ir koloristiniai etiudai „Tinklai prie Masčio“. Dail. Č. Kontrimas jau anksčiau žinomas kaip produktingas akvarelistas.

Skulptoriai: dail. I. Kiaunė (Bulvakasis) ir dail. J. Dągys (Kražių skerdyinės).

Tapytojai: dail. J. Piščikas ir dail. A. Šukys ir grafikas dail. G. Bagdonavičius.

Paveikslas „Kompozicija“. Dailininkas Juozas Bagdonas. Originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, LNDM T 12636

Parodoje debiutuoja ir dail. Sidabro auklėtinis¹ – Telšių gimnazijos VIII klasės mokinys Galdikas. Jo patiektasis grafikos kūrinys teikia jam labai daug vilčių išaugti pajėgiu dailininku.

Paminint dail. P. Kaufmaną, dail. J. Perkauską (miręs), dail. K. Šaulį (miręs) ir dail. L. Andriejauską su dail. A. Bilevičiu, būtų baigta bene visa grandinė kūrėjų, kurių dailės kūrinių paroda dar ir šiandien tebevyksta „A!kos“ muziejuje.“

1944 m. gegužės 7 d. muziejuje buvo atidaryta vertinga graviūrų paroda, kurioje eksponuotas 91 kūrinys iš muziejaus rinkinių.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Žemaičių muziejus „Alka“ tęsė savo veiklą: saugojo, turtino, tyrinėjo ir populiarino savo rinkinius muziejaus ekspozicijose, įvairiuose leidiniuose, rengė ilgalaikes ir trumpalaikes parodas, organizavo ekspedijas ir sistemino jų metu surinktą medžiagą, plėtojo kitą kultūrinę veiklą. Specialiai iš Žemaitijos kilusių dailininkų kūrybai pristatyti skirtos grupinės dailės parodos čia nebuvo surengta visą sovietmetį. Tokią parodą, tik jau ne Telšiuose, o Klaipėdoje 1989 m. suorganizavo trys Vilniuje tuo metu gyvenę ir kūrę žemaičiai dailininkai (Algimantas Švažas, Antanas Olbutas, Aloyzas Stasiulevičiaus), Klaipėdoje kūrę iš Kretingos rajono kilęs dailininkas Rimantas Daugintis bei Vilniuje gyvenantis žemaitis istorikas, menotyrininkas Viktoras Liutkus.

¹ Pateikiamo straipsnio fragmento kalba ir rašyba ne-taisyta.

² Žemaičių poetas, rašytojas, vertėjas, pedagogas, 1938m. Kaune išleistas žemaičių kūrybos antologijos „Žemaičiai“ sudarytojas Stasys Anglickis (gimė 1905 m. gruodžio 22 d. Bernotave (Plungės raj.), mirė 1999 m. vasario 26 d. Vilniuje).